

ELEKTRONSKE VOLITVE

Mateja Škornik²⁴¹

Petra Vovk Škerl²⁴²

1. Uvod

Tako volitve kot tudi uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije sta stalnici sodobnega sveta. Zato verjetno ni naključje, da se informacijsko komunikacijska tehnologija uspešno uporablja tudi v primeru volitev. Ne samo v kot podpora pri izvedbi volitev, pač pa tudi kot temeljni pripomoček za glasovanje. Elektronske volitve v svetu nikakor niso novost. Seznam držav, kjer so v uporabi katere od oblik elektronskega glasovanja, je zelo dolg. Kljub temu Slovenije (še) ni na njem. V prispevku bomo analizirali možnost elektronskih volitev tistih držav, kjer je elektronsko glasovanje prisotno v posebej zanimivih oblikah ali pa so pri glasovanju in uvedbi naleteli na težave. Ugotoviti želimo, katere so prednosti uvedbe e-volitev in kakšne koristi ima država, ki uvede elektronske volitve.

2. Elektronsko glasovanje po svetu

V Belgiji so z uvajanjem elektronskega glasovanja začeli že v letu 1991, ko so na vseh lokacijah preizkusili dva načina glasovanja. Izbrali so način, kjer se uporabljata magnetna kartica in pisalo, kasneje pa so mu dodali še tiskalnik, ki natisne pisno verzijo glasu. Po koncu glasovanja leta 2003 so primerjali število elektronskih glasov s številom papirnatih glasov in številki se nista ujemale v nobenem volilnem okraju. Upoštevali so elektronsko glasovanje, kjer je manj možnosti za napake (PourEVA).

V Braziliji so od leta 2000 naprej vse volitve elektronske. Za glasovanje uporabljajo posebne volilne naprave, katerih odlika je preprostost njihove uporabe. Naprava opravi identifikacijo, tajno glasovanje in štetje rezultatov, kar močno zmanjša možnost goljufije pri koraku identifikacije (pri katerem je bilo v Braziliji tudi največ prevar). Brazilci največjo prednost elektronskega glasovanja vidijo v hitri pridobitvi rezultatov (Filho 2010).

Estonija je pionirka internetnega glasovanja. Z internetnim glasovanjem kot alternativnim glasovanjem papirnim volitvam je začela leta 2005 na lokalnih volitvah. Sistem je zasnovan na osebni izkaznici, na kateri je digitalni podpis, volivci pa se z njo identificirajo preko posebnih čitalcev pametnih kartic. Preko interneta lahko volivci glasujejo 6 do 4 dni pred dnevom volitev, svoj glas pa lahko spremenijo kolikokrat želijo. Obvelja zadnja izbira pred zaključkom internetnega glasovanja. Če v tem obdobju volivec odda papirnat glas, možnosti oddaje internetnega glasu nima več (Estonian National Electoral Committee).

²⁴¹ Fakulteta za komercialne in poslovne vede Lava 7, 3000 Celje, Slovenija

²⁴² Fakulteta za komercialne in poslovne vede Lava 7, 3000 Celje, Slovenija

Nikjer na svetu elektronskega glasovanja ne uporabljajo v taki meri, kot ga v Indiji. Elektronske volitve potekajo že od leta 1999, glasovalna naprava pa je sestavljena iz dveh delov - iz kontrole z gumbi za izbiro in naprave, ki šteje glasove. Član volilne komisije, ki je prisotna na volišču, na napravi za štetje glasov po identifikaciji volivca pritisne gumb, ki volivcu omogoči glasovanje. Obe škatli sta zasnovani tako, da imata vezje zalito s silikonom, zato spremembe v programski ali strojni opremi niso mogoče niti iz strani proizvajalca. Glasovalne naprave napaja baterija, zato jih lahko uporabljajo tudi na območjih brez elektrike. Število glasov na posamezni napravi lahko volilna komisija vidi šele, ko regionalni volilni pooblaščenec pritisne na gumb za zaprtje volišč. Rezultate naprava prikaže ob pritisku posebnega gumba, volilna komisija pa jih sporoči v volilni štab, s čemer se izogne možnosti prestrezanja glasov po elektronski poti (Election Commission of India).

Od poznih devetdesetih naprej je večina volišč na Nizozemskem uporabljala elektronske glasovalne naprave. Skupine proti elektronskemu glasovanju so sčasoma postajale vse glasnejše, dokler ni leta 2006 eden od kandidatov priredil rezultate lokalnih volitev v svojo korist. Incident je prisilil nizozemsko vlado, da je prepovedala uporabo glasovalnih naprav in ponovno uvedla le klasično papirnato glasovanje (Libbenga 2007).

Filipini so elektronsko glasovanje prvič uvedli maja 2010. Nov način glasovanja so uporabili na predsedniških volitvah. Po manjših težavah pri testnem glasovanju je od skupnih 82.000 naprav zatajilo le 400 naprav. Glavna pritožba nad tehnologijo so bile dolge vrste na voliščih, ki so nastale zaradi zapletenega načina glasovanja. Filipinci največjo prednost vidijo v zmanjšanju nasilja na volitvah, ki je običajno na zelo visoki ravni (Dacanay 2010).

3. Elektronsko glasovanje v Sloveniji

Razvoj informacijsko komunikacijske tehnologije v devetdesetih letih gre v koraku s poenostavljenim načinom glasovanja. Dosedanji poskusi v nekaterih državah kažejo, da informacijska tehnologija danes že omogoča opustitev papirnatega načina glasovanja. Pa ocenah strokovnjakov in javne oblasti smo tudi v Sloveniji na takšni stopnji tehnološkega razvoja, da razpolagamo s potrebno informacijsko infrastrukturo ter tehnološkimi rešitvami, ki omogočajo uvedbo popolnih elektronskih volitev.

Cela vrsta prednosti, ki jih prinaša elektronsko glasovanje za državljana - volivca, so pomembna novost in do neke mere zelo spremenijo proces izbire. Če je moral biti volivec praviloma pri papirnem glasovanju fizično prisoten na določenem volišču na volilni dan (razen v primeru glasovanja po pošti ali predčasnega glasovanja), pa informacijsko komunikacijska tehnologija volivcu omogoča, da se udeleži volitev kljub temu, da se na dan volitev nahaja na drugem koncu Slovenije. Glede na dinamično mobilnost volivcev, na vrednote in način življenja, glede na različne življenjske (politične) stile in zahteve po vzpostavljanju enakih možnosti tudi za tiste, ki sicer imajo volilno pravico, a jo zaradi kakršnih koli drugih razlogov na papirni način ne morejo ali izjemno težko uveljavijo, je uvajanje možnosti elektronskega glasovanja dobrodošla, ustreza pa tudi tistemu delu volilnega telesa, ki stalno živi in dela izven Slovenije.

Pri uvajanju te tehnologije v način izbiranja predstavnikov javne oblasti, je treba računati na to, da bo lahko volivec s svojo lastno ali javno dostopno elektronsko napravo izpolnil elektronsko glasovnico in jo varno posredoval v zbirni center.

Informacijsko komunikacijska tehnologija ponuja kar nekaj medijev oz. naprav, preko katere volivec lahko opravi izbiro:

- elektronska glasovalna skrinjica na volišču,
- elektronski glasovalni terminal, ki se nahaja na javnih mestih,
- elektronsko glasovanje na daljavo preko različnih internetnih terminalov,
- osebni računalnik doma (internet),
- mobilni telefon preko SMS tekstovnega sporočila,
- mobilni telefon preko WAP tehnologije,
- mobilni telefon preko skeniranja QR kode in
- digitalna televizija (DTV).

V Študiji izvedljivosti so avtorji zapisali, da bi morala uvedba elektronskih volitev potekati v treh fazah. Prva faza bi zajemala informatizacijo delovanja volilnih organov in komuniciranja z volilnimi organi v primerih, ko za to ne bi bile potrebne spremembe veljavne zakonodaje. Ta faza zajema na primer oddajo elektronskih vlog. V drugi fazi bi elektronsko glasovanje izvedli v omejenem obsegu in na podlagi sprememb veljavne zakonodaje, ki bi določala uporabo elektronskih glasovalnih naprav na voliščih pri predčasnem glasovanju ali elektronsko glasovanje preko spleta, ki bi bilo enakovredno glasovanju po pošti. V tretji fazi bi uvedli splošno elektronsko glasovanje (Grad in drugi 2004, 52).

Dodaten način glasovanja bi vsekakor omogočal sodelovanje volivcev pri upravljanju javnih zadev, s katerim se doseže večja volilna udeležba, večja stopnja demokratičnosti družbe in stopnja legitimnosti volilnega sistema. Zavedati se je treba, da ima lahko uvajanje elektronskega glasovanja tudi nasprotne učinke, saj lahko tehnične, postopkovne in sistemske napake pripeljejo do okrnitve legitimitete volilnega sistema. To ima lahko dolgoročneje negativne posledice na zaupanje volivcev v informacijsko komunikacijsko tehnologijo.

Če uvedbo elektronskih volitev navežemo na volilni ritual, bi lahko volivci uvajanje elektronskega glasovanja sprejeli kot radikalen poseg v ustaljeni stereotipni postopek. Zaradi navedenega razloga je smiselno postopno uvajanje e-volitev.

Volitve, kot jih poznamo v Sloveniji, so bile vpeljane pred relativno malo časa, zato se obrednost ni še dobro ukoreninila. Ravno zaradi tega lahko sklepamo, da bi bilo v Sloveniji manj odpora pri uvajanju elektronskega glasovanja, saj se slovenski volivci ne moremo sklicevati na ohranjanje volilnega rituala, ki se je v zadnjih stotih letih večkrat spreminjal.

4. Elektronske volitve in problem tehnološke pismenosti volivcev

Da bi bil volivec sposoben opraviti izbiro preko te tehnologije, mora biti ustrezno podkovan za njihovo pravilno uporabo oz. »tehnološko pismen«. Tu pa lahko naletimo že na prve resne ovire in težave. Namreč uporaba tovrstne tehnologije ni enako preferirana med državljani. Tisti, ki jo v vsakdanjem življenju ali zaradi poklica več uporabljajo, so se nanjo že navadili in je postala sestavni del njihovega življenja in jo uvrščajo na primer med tehnologijo kot so radio, televizija, avto in telefon,

medtem ko je nekaterim bolj tuja in je iz različnih razlogov še niso sprejeli v svoj način življenja. Jasno je, da jo bodo tisti, ki jim je ta tehnologija blizu, veliko lažje sprejeli kot možnost izbiranje predstavnikov javne oblasti in jo bodo zaradi prednosti, ki jih ponuja, podpirali kot alternativo papirnategu glasovanju. Tisti, ki se s to tehnologijo ne srečujejo vsak dan, ali jim je celo povsem tuja, pa bodo (javno) nasprotovali uvajanju te tehnologije še toliko bolj, če bo to postala edina možnost izbire (ukinitve papirnatega glasovanja).

Volilno telo torej ni enovito, temveč je notranje razčlenjeno in diferencirano glede na »različne temeljne societalne dejavnike«. Vid Pečjak ugotavlja, da ta diferenciacija teče po različnih linijah: verska, narodnostna, regionalna, razredna, slojevska pripadnost, poklic, kraj bivanja (vas ali mesto), spol, starost. Čeprav se zdi, da ima volilna propaganda v predvolilnem obdobju in politični marketing sploh zelo pomembno vlogo pri odločitvah volivcev glede izbire med kandidati za javne oblastne funkcije, pa podatki kažejo, da societalni dejavniki v razvitih demokracijah celo v 80% vplivajo na izbiro volivcev (Pečjak 1995, 180).

Na osnovi societalnih skupin, na katere razpade volilno telo, lahko sklepamo, katere skupine bodo zaradi načina življenja in dela, preferenc in načina uporabe informacijsko komunikacijskih tehnologij bolj in katere manj naklonjene politiki uvajanja elektronskega glasovanja. Če se opremo na raziskave, ki kažejo, da tovrstno tehnologijo preferirajo predvsem mladi obeh spolov, moški srednjih let, prebivalci mest, pripadniki srednjega in višjega sloja ali intelektualci, potem lahko sklepamo, da bodo tiste politične stranke, ki so volilno zasidrane v societalnih skupinah, ki prvenstveno ne preferirajo tovrstne tehnologije nasploh in zato tudi ne kot nadomestilo za papirnate volitve, javno nasprotovale politiki elektronskega glasovanja še posebno, če bo zahteva po takojšnji zamenjavi papirnatega načina z elektronskim načinom glasovanja. Po drugi strani pa bodo tiste stranke, ki so volilno ukoreninjene v societalnih skupinah, ki jim uporaba te tehnologije ni tuja in so jo že sprejele za svojo, zagovarjale politiko in uvajanje elektronskega glasovanja. Te stranke bodo po drugi strani z zagovarjanjem te politike ciljale tudi na »nomade in abstinente«, predvsem na tiste, ki jim je tovrstna tehnologija blizu, in si s tem pridobile nove volivce. Največ abstinentov je prav med mladimi, ki jim tovrstna tehnologija ni tuja, čeprav je po raziskavah sodeč (Fink-Hafner 2002, 36) skupina, ki je najmanj strankarsko profilirana in je lahko zato še kako interesantna za vsako politično stranko kot potencialno volilno telo.

Če sodimo po izkušnjah iz drugih držav, uvajanje elektronskega glasovanja praviloma ne poveča volilne abstinence. Nasprotno se volilna udeležba lahko nepričakovano dvigne. Če se volilno telo, ki je aktivno, »nestresno«, postopno uvaja v nov način glasovanja in se z ustrezno izobraževalno-promocijsko podporo predvsem zaradi prostorske fleksibilnosti vključi mlade abstinente, ki jim je praviloma ta tehnologija poznana. Zato lahko uvajanje elektronskega glasovanja nadomesti institucionalni mehanizem obveznih volitev, s katerimi so razvite demokracije želele preprečiti trend upadanja volilne udeležbe.

Dvig volilne udeležbe ima več učinkov. Po eni strani daje večjo legitimiteto izvoljenim kandidatom za javne funkcije, po drugi strani pa sproža strankarsko kalkulacijo. Glede na pričakovani dvig volilne udeležbe bodo tiste stranke, ki predvidevajo, da bodo z uvajanjem informacijsko komunikacijske tehnologije v volilni proces pridobile na deležu volilnega telesa, zato uvajanje podprle. Druge, ki predvidevajo, da s tem ne bodo ničesar pridobile, mu bodo nasprotovale. Te se bodo po pričakovanjih tudi javno

izjasnjevale proti hitremu uvajanju elektronskega glasovanja z opozarjanjem na tveganja, spodbujanjem dvomov, strahov, nezadovoljstva in drugih čustvenih razpoloženj, ki pri volivcih gradijo nerazpoloženje do uvajanja te tehnologije v volilni proces.

Pri oblikovanju politike in pri uvajanju elektronskega glasovanja je zato treba paziti, da se z neustrezno dinamiko ne bo sprožil večji prebeg »elektronsko nepismenih« aktivnih volivcev med abstinentne, torej med tiste, ki se volitev ne udeležujejo.

5. Sklep

Uvedba elektronskih volitev prinaša številne prednosti, kot so hitra pridobitev rezultatov, ni potrebna fizična prisotnost volivca in manjša je možnost goljufije pri koraku identifikacije. Posledično se lahko povečajo volilna udeležba, stopnja demokratičnosti družbe in stopnja legitimnosti volilnega sistema. Seveda pa bi bilo potrebno pred uvedbo tudi posebno pozornost nameniti morebitnim pastem, kot so na primer morebitne tehnične, postopkovne in sistemske napake, ki lahko pripeljejo do okrnitve legitimnosti volilnega sistema, kar lahko ima dolgoročneje negativne posledice na zaupanje volivcev v informacijsko komunikacijsko tehnologijo.